

Suomen Eduskunta

Ulkoasiainvaliokunta

Arvoisa valiokunnan puheenjohtaja, kansanedustaja Matti Vanhanen,

Arvoisat Suomen Eduskunnan ulkoasianvaliokunnan jäsenet, arvoisat kansanedustajat,

Kiitän minulle esitetystä kutsusta saapua asiantuntijana kuultavaksi ulkoasianvaliokuntaan 21.10.2016.

Pyydän saada jättää valiokunnalle seuraavan lyhyen muistion koskien asiantuntijakuulemisen teemaa: Syyrian tilanne

Helsingissä 20. päivänä lokakuuta 2016

Pertti Multanen

PhD, VTM, Lähi-itään erikoistunut kansainvälisten suhteiden historian dosentti

Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan, politiikan- ja talouden tutkimuksen laitoksen kehitysmaatutkimuksen oppiaineen opettaja

PL 18, Unioninkatu 35, 00014 Helsingin yliopisto

puh 029 41 24260, 0400-415610

pertti.multanen@helsinki.fi

Alla olevaan muistioon olen hyvin lyhyesti koonnut keskeisiä ajatuksiani Syyrian tilanteesta. Kysymyksessä ei ole mikään akateeminen tutkimus vaan vaatimattomasti Lähi-itää yli puoli vuosisataan tiiviisti seuranneen ja Syyriassakin useita kertoja vierailleen tutkijan ajatusten ja tuntojen kirjaus nykyisen sodan olosuhteissa.

- Syyrialaista yhteiskuntaa repivä sota on jatkunut jo lähes kuusi vuotta, alkukeväästä 2011. Syyrialle näinä sodan vuosina aiheutettu materiaallinen ja henkinen vahinko on suuruudeltaan mittaamaton. Parhaimmassakin tapauksessa sodan materiaalisten vahinkojen korjaaminen tulee viemään vuosikymmeniä. Maan sosiaalisessa maisemassa useita sukupolvia syyrialaisia tulee kantamaan sodan aiheuttamia henkisiä arpia määräämättömän ajan. Tämä tulee joka tapauksessa vaikeuttamaan maan jälleenrakentamista.
- Käytän tietoisesti Syyrian tilanteesta termiä sota, en puhu sisällissodasta, koska analyysini mukaan Syyriassa ei missään vaiheessa ole ollut kysymys vain maan sisäisestä konfliktista. Kuten jokaisessa sodassa on tapana käydä, pitää vanha sanonta: ”sodassa totuus kuolee ensimmäisenä” hyvin paikkansa myöskin Syyrian tilanteessa. Ehkä jopa voimakkaammin kuin missä aiemmassa sodassa, koska median hallinta ja vahva mielipidevaikuttaminen ovat nykyisin olennainen osa sodankäyntiä. Tässä olennaista on että media- ja uutismaisemaa ovat niin meillä kuin koko länsimaiksi kutsutussa osassa maailmaa hallinneet Syyrian opposition lähteet ja uutiskanavat. Tutkijan on tehtävänsä mukaisesti yritettävä murtautua tämän pintajulkisuuden taakse.
- Mitä pitemmälle sodan vuodet ovat jatkuneet, ovat myöskin Syyriaan liittyneet ”myyttiset totuudet” alkaneet haalistua. Ehkä tärkeimpänä näistä on yleiseen tietoisuuteen sitkeästi jäänyt käsitys siitä että Syyrian arabitasavallan presidentin Bashar Al-Assadin komentama armeija käytti kesällä 2013 kemiallisia aseita Damaskuksen itäpuolella Ghoutan alueella suoritetussa iskussa siviiliväestöä vastaan.
- Nykytiedon valossa näyttää käsitys Syyrian armeijan syyllistymisestä väitettyyn kemiallisten aseiden käyttöön saaneen toisenlaisen sävyn. Myös koko konfliktin alkutapahtumista on esitetty useita eri tulkintoja. Syyrian tapahtumat ovat selvästi jakaneet myös Lähi-idän tutkijoita.
- Osa tutkijoista esittää, Daraan kaupunkiin, lähelle Syyrian arabitasavallan ja Jordanian hashemiittisen kuningaskunnan rajaa, oli solutettu ulkomaalaisia aseistettuja islamistisia taistelijoita, jihadisteja, ensimmäisten rauhanomaisten mielenosoitusten ja mielenosoittajien joukkoon. Islamistitaistelijat olisivat tämän tulkinnan mukaisesti avanneet tulen ja ensimmäiset surmansa saaneet olisivat Syyrian arabitasavallan armeijan ja turvallisuusjoukkojen jäseniä. Ottamatta tutkijana vahvaa kantaa näihin väitteisiin, ne vähintäänkin pakottavat tarkastelemaan kriittisesti sitä sotaan sitkeästi liitettyä ”perustotuutta”, että Syyrian arabitasavallan armeija aloitti aseettoman siviiliväestön vastaisen hyökkäyksen.
- Tämä edellä sanottu ei suinkaan tarkoita sitä, etteikö konfliktin kiristyessä olisi turvaututtu siviiliväestöön suuntautuneisiin sortotoimiin, niihin ovat turvautuneet sodan kaikki osapuolet, myös Syyrian arabitasavallan armeija. Tutkijana on kuitenkin todettava, että Syyriassa oli jo ennen väkivaltaisuuksien puhkeamista sisäsyntyisiä syitä väestön levottomuudelle, maaseudulla useina

vuosina vaivannut satoja verottanut kuivuus ja talousreformit, jotka veivät eriarvoisuuden kasvuun ja luonnollisesti vuosikymmeniä jatkunut perhedynastian valtakausi. Yleisenä taustana olivat arabimaissa vuosien 2010-2011 vaihteesta alkaneet levottomuudet, joiden taustasyyt olivat yleisellä tasolla hyvin saman tyyppisiä kuin Syyriassakin, toki eri maissa kansallisesti värittyneitä.

- Tämä arabimaiden yleistilanne vaikutti siihen, että nähdessään mahdollisuuden avautuvan alueella oli monia maita, jotka olivat heti valmiita toteuttamaan Syyriassakin vallanvaihdon kysymättä tätä syyrialaisilta itseltään. Yleinen tausta oli vuosikymmeniä jatkunut syvä vastakkainasettelu sekulaaria arabinationalismia edustavien maiden ja islamin uskon pohjalla muodostuneiden enemmän tai vähemmän teokraattisten maiden välillä – jälkimmäisen ryhmän vahvimpana vaikuttajana Saudi-Arabia. Saudi-Arabian lähetystyö jyrkän linjan islamintulkinnan, waffabismin tai salafismin, levittämiseksi on jatkunut aktiivisesti vuosikymmeniä, jopa vuosisatoja.
- Hyvin sitkeästi sekä median että luonnollisesti sen pohjalla muotoutuneen ns. yleisen mielipiteen käsitys ja yksi Syyrian sodan ”perustotuksista” on tuo jo aiemmin mainittu seikka, että Syyrian arabitasavallan armeija käytti mm. elokuussa 2013 Damaskuksen lähistöllä Ghoutan alueella kemiallisia aseita siviiliväestöä vastaan. Kun amerikkalaisen yliopiston Massachusetts Institute of Technology (MIT) tutkijaryhmä tutki tätä tapausta, tulivat he jo tammikuussa 2014 julkaisemassaan raportissa siihen tulokseen, että hyvin suurella todennäköisyydellä Syyrian arabitasavallan armeija ei voinut olla Ghoutan iskun takana.
- Tilanne kesällä 2013 oli kriittinen. Massiivinen sota Syyriaa vastaan oli alkamassa nyt epäilyttäviksi osoittautuneilla väitteillä perustellen. Sama tilanne oli johtamassa tuhoisaan Irakin sotaan, jossa etsittiin koskaan niitä löytämättä kemiallisia aseita. Irakin miehityksen aiheuttamia ”sijaisvahinkoja” ISISin (Daesh, ISIL) muodossa yritetään parhaillaan siivota Irakin Mosulin vapauttamisoperaatiolla.
- Syyrian arabitasavallalla oli tunnetusti varastoissaan kemiallisia aseita. Nämä varastot Syyrian arabitasavalta suostui Venäjän aloitteesta neuvotellun sopimuksen pohjalla tuhoamaan YK:n valvonnassa. Siitä, etteikö islamistisilla taistelujärjestöillä olisi ollut tuolloinkin käytössään kemiallisia aseita, joita oli jo ennen Ghoutaa käytetty useita kertoja ennen kesää 2013, ei tänään liene suurta epäselvyyttä. Parhaillaan Irakissa Mosulin operaatioissa yksi julkilausuttu vaaratekijä on se käyttääkö ISIS Mosulissa valmistamiaan kemiallisia aseita.
- Mainitsemani MIT:in tutkijaryhmä päätti raporttinsa suosituksiin. Niistä ehkä tärkeimmät olivat seuraavat kaksi: 1) ”Whatever the Reasons for the Egregious Errors in the Intelligence, the Source of These Errors Needs to Be Explained.” Ja edelleen 2) ”If the Source of These Errors is Not Identified, the Procedures that Led to this Intelligence Failure Will Go Uncorrected, and the Chances of a Future Policy Disaster Will Grow With Certainty.” (”Mitkä tahansa syyt olivatkin johtamassa tiedustelun virheisiin on näiden virheiden lähde selvitettävä. Ellei näiden virheiden lähdeä selvitetä, käytännöt jotka johtivat tähän tiedustelun virheeseen eivät muutu ja tämä vaikuttaa ratkaisevasti tulevan politiikan epäonnistumisen mahdollisuuteen.” (Käännös PM)(Lähde: Richard Lloyd, Former UN Weapons Inspector and Theodore A. Postol, Professor of Science, Technology and Security Policy: Possible Implications of Faulty US Technical intelligence in the Damascus Nerve Agent Attack of August 21, 2013)

- Lähi-idän uusimman historian tutkijan koulutuksen saaneena syntyy hakematta vaikutelma, että koko Syyrian sota liittyy suorana jatkumona jo 1950-luvulta jatkuneeseen politiikkaan puuttua Lähi-idän valtioiden sisäisiin tilanteisiin suorilla sotilaallisilla väliintuloilla ja peitetyillä operaatioilla, jonka tavoitteena on hallinnon vaihtaminen – tämä pitkään jatkunut tapa tunnetaan nimellä ”Regime Change”. Lähi-idän alueella juuri tämä politiikka on pitkälti johtanut alueen nykyiseen kaaokseen. Ja Syyrian sodassa se on lukinnut suurvaltaosapuolten asenteet ja tavoitteet toistensa vastaisiksi.
- Syyria liittyy siihen pitkään joukkoon valtiota joissa tällainen ulkopuolisella voimalla toteutettu tai tuettu hallinnon vaihtamisen yritys on ollut käynnissä koko kohta kuusi vuotta jatkuneen sodan ajan. Kansainvälisten suhteiden historian tutkijana on kuitenkin helppo todeta, että jälki tällaisen politiikan suhteen ei ole kaunista katsottavaa. Esimerkkeinä voidaan mainita vaikkapa jo aiemmin esiin tuotu ja edelleenkin akuutissa sotatilassa oleva Irakin Arabitasavalta, Libyan arabijamaharrija ja nykyisen Libyan sekasorto. Kauempana historiassa Iran, Afganistan, Somalia jne. Somaliasta sai alkunsa termi ”somalisaatio”, jolla kuvataan valtion hajoamista toisiansa vastaan taisteleviin ryhmittymiin. Tämä sama hajoaminen on tänään hyvin suuri uhkatekijä myös Syyrian arabitasavallassa.
- Tiedotussota Syyrian tapahtumiin liittyen on ollut niin läpitunkematonta, että kriittiseen akateemiseen tarkasteluun koulutettujen tutkijoiden näkökulmat eivät ole päässeet median muurin läpi julkisuuteen. Ei edes mainittu MITin raportti.

- *Syyrian nykytilanteeseen liittyviä hajahuomioita:*

- Ellei Syyriassa saavuteta poliittista ratkaisua, on hyvin suuri vaara, että tämä valtio hajoaa ja liittyy siihen joukkoon valtiota, joita nykyään kutsutaan ”romahtaneiksi” (Failed State). Jotta Syyria voi pysyä eheänä kansallisvaltiona on pystyttävä ratkaisuun, jossa luovutaan ehdottomasta vaatimuksesta syrjäyttää nykyinen presidentti Bashar Al-Assad. Syyrialaisien tulee saada itse mahdollisen tulevan poliittisen ratkaisun jälkeisessä tilanteessa päättää presidenttinsä asemasta tulevaisuudessa.

- Heti vuonna 2011 Syyrian tilanteen kärjistyessä aseellisiksi yhteenotoiksi oli Lähi-itää seuranneen tutkijan näkökulmasta virhe vaatia nykyisen presidentin ehdotonta syrjäyttämistä. Tämä vaatimus oli myös viesti vuosikymmeniä arabinationalismin (Syyrian Baath-puolue) syrjäyttämisestä haaveilleiden Lähi-idän valtioiden, mm. Saudi-Arabia, Qatar, Turkki, suoralle mukaan tulolle Syyrian sotaan varustamalla, aseistamalla ja tukemalla kaikin keinoin presidentti Assadia vastustavia omia ”armeijoita”, aseellisia ryhmittymiä. Tämä oli juuri viemässä Syyrian sodan alueelliseksi konfliktiksi – aiemmin kylmän sodan kaudella usein käydyksi ns. sijaissodaksi (Proxy war). Konfliktin pitkittyessä myös suurvalta-aspekti tuli suoraan mukaan Syyrian sotaan USA ja Venäjän vastakkainasettelun kautta.

- Syyria on tällä hetkellä joutunut täysin varsinkin joka päivä kärsivän siviiliväestön lähes sietämättömään tilanteeseen ajavan sodan näyttämöksi. Näyttämöksi, jonka pääosan esittäjiksi ovat tulleet muualta kymmenistä maista Syyriaan tulleet ja monien Syyrian naapurimaiden laskuun toimivat taistelijat. Aleppon tilanne on malliesimerkki tästä, siviiliväestöä kuolee joka päivä niin Al-Nusra (Al-Qaida)-järjestön hallitsemassa Itä-Aleppossa kuin hallituksen joukkojen kontrolloimilla Aleppon alueilla. Saudi-Arabia, Katar ja Turkki sekä USA voisivat nekin halutessaan lopettaa Itä-Aleppon siviilien kärsimykset lopettamalla tukensa siellä taisteleville islamisteille.
- Aleppon kaupungin siviiliväestö ei suinkaan ole pelkästään "Assadin armeijan" ja Venäjän sotatoimien kohteena, toinen puoli tätäkin kolikkoa on se, että Itä-Aleppon Al-Nusra (Al-Qaida)-järjestön hallussa on pitämältä alueelta tulitetaan päivittäin Syyrian hallituksen kontrolloimaa puolta Alepposta tykistötulella, kranaatinheittimillä, erilaisilla pommeilla ja räjähteillä sekä tarkka-ampujien luodeilla. Tilanne johtaa päivittäin useiden ja pahimmillaan useiden kymmenien täysin viattomien siviilien kuolemaan ja haavoittumiseen. Uutiskontrolli estää tämän tilanteen uutisoinnin meidänkin mediassamme.
- Yhdistyneiden kansakuntien nykyinen Syyrian erikoislähettiläs Staffan de Mistura kehotti äskettäin Al-Nusran hänen arvionsa mukaan noin tuhatta taistelijaa poistumaan Itä-Alepposta ja vapauttamaan panttivangeiksi ottamansa siviiliväestön, tarjoutui jopa itse varmistamaan islamististen taistelijoiden siirron Itä-Alepposta Syyrian muihin osiin. Mutta, kuten Staffan de Mistura totesi, ei hänelläkään (Yhdistyneillä Kansakunnilla – YK:lla) ole keskusteluyhteyttä tähän järjestöön, joka terrorisoi Itä-Aleppon siviiliväestöä.
- Jos Syyrian pohjoisosiin joidenkin julkisuudessa esitettyjen esitysten mukaisesti julistettaisiin ns. lentokieltoalue, olisi tämä oman analyysini mukaisesti äärimmäisen vaarallinen ratkaisu. Se olisi paitsi suora tuki islamistisille järjestöille, sekä - mikä on huomattavasti suurempi uhka - todennäköinen kipinä suurvaltakonfliktille Venäjän ja USA:n kesken.
- Syyriasta on jo muodostunut hyvinkin monen arvion mukaan toisen maailmansodan jälkeisen ajan pahin humanitaarinen katastrofi, se on sota joka jälleen kerran rapauttaa sekä YK:n että kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden keskeisiä periaatteita. Täydellinen katastrofi olisi tilanteen eskaloituminen suurvaltakonfliktiksi, johon valmistautumisesta tällä hetkellä näkyy valitettavasti merkkejä molempien Syyrian sodassa mukana olleiden suurvaltaosapuolten reaktioissa.
- Vähintäänkin mahdollisen rauhanvälittämisen ja Syyrian sodan neuvotteluratkaisun etsimisen kannalta olisi välttämätöntä paneutua molempien taistelevien pääosapuolten näkemyksiin ja tavoitteisiin. Syyrian neuvotteluprosessin ongelma on ollut, ja on edelleenkin, että hyvinkin hajanaiselta "sotanäyttämöltä" on ollut hankalaa koota yhteen riittävää massaa eri osapuolia, jotta edes jotenkin uskottava ja toimiva ratkaisu voitaisiin löytää. Viimeaikaiset tulitaukoyritykset ovat konkreettisesti osoittaneet että sopimukset on hyvin helppo rikkoa provokaatiolla. Näitä on Syyrian sodan vuosina tapahtunut toistuvasti, myös aivan viime viikkoina.

Yllä olevilla huomioilla pyrin, arvoisat Suomen Eduskunnan ulkoasianvaliokunnan jäsenet tuomaan tutkijan näkökulmasta jonkin verran tasapainoisempaa tarkastelua Syyrian traagisiin tapahtumiin mitä mediajulkisuus on pystynyt viime vuosina tarjoamaan. Sodassa on aina vähintään kaksi osapuolta, Syyrian sodassa kymmeniä, ehkä satoja, riippuen siitä kuinka pieniin palasiin hajanainen oppositio halutaan analyysissä jakaa.

Vastakkain tällä hetkellä ovat kaksi päävaihtoehtoa:

Joko Syyrian kriisin löydetään tämän kansallisvaltion ja kaikkien sen väestöryhmien, etnisten- ja uskonnollisten vähemmistöjen turvallisuuden ja valtion alueellisen eheyden varmistava poliittinen neuvotteluratkaisu. Tämän mahdollisuuden edellytyksenä epäilemättä kuitenkin on islamististen terroristijärjestöjen valtaamien alueiden vapauttaminen sekä neuvotteluissa usein esillä olleen ns. Syyrian maltillisen opposition, ehdoton irtautuminen terrorismiin tukeutuvien järjestöjen liittolaisuudesta.

Toinen päävaihtoehto Syyrian tulevaisuudelle on se, että maa ”somalisoidaan”, että kansallisvaltio nimeltä Syyria katoaa kartoilta pieniä alueita entisestä Syyriasta hallussaan pitävien uskonnolliselta- ja etniseltä pohjalta muotoutuneiden ja jatkuvassa sotatilassa keskenään olevien ”kantoneiden” tilkkutäkiksi.

Helsingissä 20. päivänä lokakuuta vuonna 2016

Kunnioittavasti

Pertti Multanen

